

Pokoj i meč

[K Vančurově knížce]

Jiří Vančura napsal (na str. 83), že „nukleární zbraně nejsou samostatně řešitelným problémem“; má nepochybně pravdu. Obávám se však, že táž pravda stejně platí i válkách – ani ty nejsou „samostatně řešitelným problémem“. Kromě toho je třeba upřesnit, co rozumíme válkou a co mírem. Už přece z minulosti víme, co všechno bylo prohlašováno za záchranu míru; my starší se ještě dobře pamatujeme, s jakou radostí jsme přijímali zprávu o začátku druhé světové války, na kterou jsme čekali a v kterou jsme doufali. Také koncem února 1948 bychom byli srdečně uvítali alespoň náznak intervence, podobně jako později Maďaři a Poláci. Zahanbilo nás, že na takový akt násilí, jakým byla vojenská okupace naší země uprostřed jejího naprosto klidného, „mírového“ politického vývoje, byl jedinou odpovědí ze strany Západu šok a strach. „Mír“ byl tehdy zachráněn na dalších dvacet let. Prostá zkušenost nám tedy říká: válka nemusí být vždycky tím nejhorším zlem, zatím co shnilý „mír“ může být horší než jakýkoli appeasement. Proto je třeba se vždycky tázat: o jaký mír tady, tj. v daném konkrétním případě, jde?

Einsteinovo (a Vančurovo) řešení počítá m.j. s rozumností a dobrou vůlí politiků, vojáků a vůbec všech lidí. A vůbec nepočítá s tím, že v našem světě se budou vždycky vyskytovat šílenci typu Stalina, Hitlera a třeba i bin Ládina, kteří dokáží strhnout nejenom další šílence, ale také mnoho tzv. normálních lidí. (Také pojetí tzv. normálnosti by si zasloužilo zvláštní pozornost, neboť je a bude úskalím nejen všech demokracií, ale i budoucího vývoje lidstva.) V každém člověku jsou skryté prameny zla a zloby nikoli méně než zdroje dobra a dobré vůle. Výchova a okolnosti mají na potlačení jedné a smysluplném rozvoji druhých obrovský vliv. Nestálo by proto za to, věnovat větší pozornost tomu, jak je až dosud vychovávána např. většina mladých lidí u nás, a zejména v jakých podmínkách a za jakých okolností? A což teprve jinde ve světě, zejména pak v zemích třetího světa! Tam nejde o „pouhou“ výchovu, tam jde o přežití uprostřed nepředstavitelného nedostatku potravin a vody. A přitom se u nás politici ani občané nejsou schopni domluvit na tom, zda je vyšší vzdělání luxus nebo spíš obecný zájem!

Přepadení Kuwajtu a nyní šílený útok na centrum New Yorku mělo za následek nezbytnou nejen americkou, ale „mezinárodní“ reakci. Obojí (zejména druhý případ) představuje zjevnou provokaci, a je třeba ocenit, že se tyto provokace nesetkaly s podobnou indolencí Západu jako okupace Alasky-Lotrinska nebo Habeše mezi posledními velkými válkami (možná to je rozhodující zásluha Spojených států). Zároveň však masové vyvražďování a jiné formy teroru proti obyvatelstvu třeba v Africe a jinde nechávalo a nechává Západ v klidu nebo alespoň na rozpacích. Výklad se sám nabízí: nejde o lidi, ale o strategické suroviny. Lidské utrpení a ztráty se tak nutně jeví jako pouhé záminky pro tvrdé zásahy. Jak je za těchto okolností možno přesvědčit většinu světa o tom, že nějaký obecný „bezpečnostní systém“ už od samého začátku nezdegeneroval „v jakousi cílenou ochranu „bílého muže““? A to tím spíše, že ve vzduchu visí otázka „konce Evropy“? Tak jako kdysi sovětské návrhy musely být podezírány z neupřímnosti, budou podobné návrhy podezírány z neupřímnosti také dnes. Svět ještě není uspořádán, převaha USA je dočasná, na scénu teprve přicházejí noví mocnější obři. Můžeme právě v tuto chvíli na nich chtít, aby se zavázaly k jakémukoli druhu vojenské neschopnosti dopředu, pokud nebudou muset čelit nějakému vážnému, ale obecně srozumitelnému tlaku? (Ohrožení planety je argument, kterému třetí svět ještě dlouho nezačne rozumět, zejména když je nebereme dost vážně ani my.)

Nemohu pominout ještě jeden bod, kterým nepochybně vyvolám jen další prudké reakce. Jiří Vančura je pro mne nejen kolega-disident, ale také spolukřesťan. Už jsem něco naznačil, pokud jde o falešnou antropologii myšlenky „světa bez násilí“, „světa bez válek“ (a ovšem každého minulého i dnešního pacifismu). Ale jde také o falešnou teologii, nebo lépe: křesťanskou herezi. Křesťané se v minulosti dopouštěli hrozných násilností, a ty ovšem nehodlám nikterak

obhajovat. Svět dnes do značné míry vypadá tak, jak vypadá, vinou tzv. „křesťanských“ národů (i když rozhodně ne jen jejich vinou). To mi však nemůže přiblížit žádnou iluzi ani o člověku, ani o dějinách (a tedy ani o budoucnosti planety), ani o nějakém dokonalém uspořádání lidských záležitostí. Máme-li v evangeliích zachováno jasné Ježíšovo slovo, že nepřináší pokoj, ale meč (vedle slova přesně opačného), znamená to jediné, totiž že někdy pokoj, někdy meč (a to podle situace). Ani eschatologické výhledy ať už Ježíšovy, ať už prvních křesťanů nejsou nijak optimistické. Pokoj, mír je třeba vytvářet uprostřed všech možných zmatků, ale bez iluzí, že to jednou (ještě v dějinách) už nebude zapotřebí, protože nastane dokonalý stav. Ale takové „mírotvorství“ se musí pečlivě vyvarovat každé možnosti podezření, že jde ještě o nějaké další, jiné zájmy, pro jejich uspokojení je mír prostě jen výhodnější než válka. Takové vytváření míru je pak ovšem bez konce.

Tématu míru a válek sluší věnovat velkou a trvalou pozornost, a to bez ohledu na to, zda se veřejnosti jeví jako aktuální nebo ne. Vedle startu rozhovorů nad Vančurovou knížkou bych vřele doporučoval velmi provokativní Patočkovu poslední studii z jeho Kacířských esejí o filosofii dějin.

(psáno na výzvu Literárních novin)

vyšlo in: Literární noviny 12, 27.12.2001, č. 52/č. 1, (2002), str. 20

je třeba nepřipustit situace, kdy se válka stává jediným východiskem určité vlády (nebo více vlád) pro odvedení pozornosti od vnitřních nesnází všeho druhu

omezení státní (resp. národně-státní) suverenity – a co nárok na přírodní bohatství? Nejde jen o otázky války, ani jen o otázky technicky politické, ale o solidaritu bohatých s chudými – jinak budou motivy válečných konfliktů přetrvávat. A i když se válkám (velkým) zabrání, nezabrání se terorismu a dalším, třeba ještě dnes neznámým způsobům konfliktů a bojů

I kdyby se podařilo z naší planety učinit planetu míru, nemůžeme nikdy vyloučit možnost útoku z vesmíru. Právě proto přece píší autoři sci-fi-románů (a natáčejí se filmy a celé seriály) o organizaci celých galaxií a o střežení hranic do neznáma. Jakmile bude mít lidstvo v ruce víc prostředků k ovládnutí dalších planet naší soustavy, pokusí se vyrazit k jiným soustavám. A členové takových obrovských výprav musí být připraveni na různé způsoby uvítání. Lidé, kteří budou do oněch posádek vybíráni, musí být schopni také bojovat, tj. nasazovat život. Také proto je třeba myšlenku na konec všech válek považovat spíše za ne zcela ryzí, spíše za dekadentní. Po mém soudu je třeba se vždycky tázat po tom, co k válce vede tu i onu stranu. Válka není vždycky a nutně nemravná. Jsou ovšem také a dokonce často války nemravné, z nečistých motivů. Ale co v našem lidském světě je vskutku ryzí a bez jakékoli příměsi nečistých motivů a nečistých metod? Nejde o to se s tím smířovat, proto to zajisté neříkám. Se vším nečistým, nepravým, podlým je třeba bojovat. Ale právě: bojovat, v nezbytném případě i za použití hrubého, surového násilí, a ve vážných případech s nasazením vlastního života. Lidsky žít je možno jen tak, že svůj život zasadíme do nějakého zápasu za cosi dobrého a proti čemusi špatnému. Tzv. prostým šťastným životem bez konfliktů a bez problémů, který by mi snad někdo chtěl nabídnout, bych musel pohrdnout. Člověk je jen potud člověkem, pokud chce a může víc než jen žít. Všichni jsme smrtelní; vědomí, že zemřeme, v nás může všechen elán podrýt a nechat vyhasnout, ale právě tak nás může probudit z letargie a z „užívání života“ k životu lepšímu, protože něčemu zasvěcenému. A ovšem vždycky je třeba to, čemu svůj život zasvětíme, také kriticky posuzovat. Ale je rozhodně lepší se v tom dopustit tu a tam i omylu, než jen vegetovat. Omylů a chyb se dopouštíme všichni; proti tomu je jenom jeden možný prostředek, totiž kritické prověřování sebe samých (zametání před vlastním prahem). Jen za tohoto předpokladu můžeme být schopni kritiku těch druhých vítat a nepovažovat ji ihned za nepřátelskou. Ale pokud nepřátelská vskutku je, musíme bojovat. Ovšem ne za sebe a o sebe, nýbrž za něco, co za to stojí. A to je ta základní otázka: ne svět bez válek, ale žádný zápas (a tedy ani žádnou válku, pokud k ní ne naší vinou dojde) bez „víry“, tj. bez základního přesvědčení (kriticky ovšem prověřovaného), že to, zač budeme bojovat, stojí za to, abychom třeba obětovali svůj život.